

TOHUNDREDÅRET FØR HANS EGEDES DØD

Af skolekonsulent, lektor *Finn Gad*

„Der blev et Menneske udsendt af Gud; han hed Johannes; denne kom til et Vidnesbyrd, at han skulde vidne om Lyset, paa det at alle skulde tro ved ham.“ - Disse ord lød gennem provst O. F. Dorphs mund hen over Hans Egedes kiste i Stubbekøbing kirke.

12 dage før - den 5. november 1758 - havde Hans Egede lukket sine øjne. En epidemisk sygdom rev ham bort. I januar samme år var han „ved en fuldkommen Sundhed“; men den 72-årige havde alligevel ikke kræfter til at stå en farsots angreb igennem.

Over halvtredsindstyve år var hengået, siden Hans Egede ved læsningen af P. Claussøn Friis' „Norges Beskrivelse“ fik næring til den tanke, som sikkert siden hans studenterdage i København havde ligget latent i hans sind: at bringe det sande evangelium til efterkommerne efter „de gamle Norske“, som endnu måtte leve på Grønlands kyster.

På en gang er da året 1958 tohundred og halvtreds-året for fødselen af ideen om missionen i Grønland og tohundred-året for afslutningen på den livsbane, der førte denne mission til virkelighed. Endda er det nær ved at være på dato. Hans Egede skriver i Relationer 1722:

„Anno 1708 in Octobr: omtrent, da jeg endda nylig var ankommen til Vaagens Præstegæld udi Nordlandene, der jeg en Aftens Tid i Tusmørket gik for mig selv, faldt mig ind, at jeg en gang for lang Tid siden havde læst udi Norges Beskrivelse ogsaa om Grønland, at der sammesteds vare Kristne samt Kirke og Klosterer, etc., men af dem som har faret derhen paa Hvalfangsten intet noget af saadant har kunnet erfare, hvorfor jeg fik Begærlighed at vide, hvor dermed nu i denne Tid maatte være beskaffet.“

Nærmere datering af planens fødselsstund kender man ikke, men Hans Egedes redelighed og forsigtighed i angivelser af den art tillader den slutning, at han ikke husker forkert ved denne tidsangivelse.

Der er altså dobbelt grund til i dette efterår at mindes den personlighed, der for det grønlandske samfund har spillet så alt afgørende en rolle.

Det er store ord fra en storslået tekst, hin provst Dorph den 17. november 1758 brugte som udgangspunkt for sin sørgetale ved Hans Egedes bære. Det er det 6. og 7. vers af Johannes evangeliets knappe, klassiske indledning. Kan man tale om oratorisk svulst i denne forbindelse? - Måske; det lå jo ikke tiden fjernt, mindst i sørgetaler. Det er dog lidet sandsynligt, at provsten ikke skulle kende Hans Egede og hans nærmeste så godt, at han kunne være uvidende om, at overdrivelse ikke - ihvertfald ikke mere - var i Hans Egedes ånd.

Var det forkert at anvende de ord, som evangeliet bruger om Johannes Døberen, i forbindelse med Hans Egede? - På de Hans Egede-billeder, som i den nærmeste samtid og eftertid blev fremstillet, benævnes han „Groenlandiae Apostolus“ - Grønlands apostel. Samtiden har altså anset ham for værdig til at bære navn af en missions fornemste iværksætter. Provst Dorph er da fuldt i overensstemmelse med samtidens vurdering af Hans Egede. Ingen værdigere tekst kunne være valgt.

Når man betragter en fortids handlinger, er det en nærliggende fejl at glemme, at udviklingen ikke står stille. Da f. eks. Rink fældede en vranten dom over Hans Egedes virke, havde han stirret sig blind på det, som ved missionen - og handelen var slået i skår, og som han nu møjsommeligt samlede sammen på. Han glemte for det første, at han selv og hans virke var en konsekvens af Hans Egedes indsats, og for det andet bedømte han den store missionærs handlinger ud fra et snævert synspunkt, dikteret af særlige videnskabelige, folkloristiske interesser. Rink synes slet ikke at have haft blikket for, hvad der dannede baggrunden for Hans Egedes gerning. Spørgsmålet er nemlig udelukkende, om en mission i 1700-tallet overhovedet kunne være forløbet anderledes, om Hans Egede kunne have handlet anderledes med de givne forhold og den givne baggrund både i hans egen personlighed og i hans opdragelse og i den kirkelige situation.

Der er ikke den mindste grund til at betvivle, at Hans Egede tog til Grønland med det „eneste Øjemærke“ at bringe det sande evangeliums lys til - „de gamle Norskes“ efterkommere. Hvornår skiftet skete til, at det blev ham klart, at hans gerning kom til at gælde Vestgrønlands eskimoiske blandingsbefolkning, fortæller historien intet om. Skiftet er vel sket langsomt, i takt med opgavens vækst og og det sluknende håb om at finde efterkommere efter disse „gamle Norske“ i live.

Hans Egede stod på den lutherske orthodoxis grund. I en brydningstid, hvor enevældens autoritetsbundne, evangelisk-lutherske kirke blev lagt mere eller mindre for had af de forskellige pietistiske strømninger, der var vendt mod al ydre autoritet, stod han i kraft af sin opdragelse og sit temperament på den kirkelige fronts klippe. Han kæmpede - efter sin opfattelse - for den rene tro. Denne kamp var ikke blot vendt indad i ham selv - der er nok af vidnesbyrd om hans indre kampe - men i sammenhæng hermed også udadvendt. Han måtte skabe rum for

Gertrud Rasch, malet i Bergen 1718.

denne sin tro og opfattelse af troen. Derfor drog han til Grønland. Derfor gav han ikke op, da han ikke fandt „de gamle Norske“, ej heller da det økonomiske grundlag og Majestætens bevågenhed en overgang syntes at skulle svigte.

„Thi som jeg ikke for timelig Fordeel og Nytte skyld er rejst til Grønland, saa er jeg ikke heller for timelig Fordeel og Nytte skyld rejst derfra, men Guds Ære alleene, og disse arme vankundige Menneskers Oplysning, har, er og skal være mit eneste Øjemærke, ja Hjertets uafsladelige Ønske indtil min Død.“

Således var og blev det. Intet øjeblik heller spandt han guld på sit arbejde i og for Grønland. Han efterlod sin enke i så små kår, at hun måtte ansøge om en eller anden form for pension, da hun intet havde at leve af. I levende live havde Hans Egede ikke kunnet spare så meget op af sin knappe gage som biskop, at han kunne efterlade sin kone en tærepeng. Hans „tarvelige levemåde“ havde holdt ham sund og frisk længe, men altså også været en økonomisk nødvendighed. Billederne fra samtiden er da heller ikke en velfodret prælats kontrafej, men skildrer en indtil det asketiske mager personlighed med et brændende varmt blik i de klare øjne.

Han var et barn af en tid med enkle pædagogiske krav. Tugten var for ham ikke alene et spørgsmål om tugt udadtil, men også om tugt indadtil - selvtugt. Hans mål var ét, og alle de midler, han rådede over, brugte han til dette måls fremme. Men våbnene var rene og blev svunget, når hans hede temperament krævede det.

Målet var at få evangeliets lys - den sande *oplysning* i vankundighedens mørke - til at skinne blandt grønlænderne. For ham var altså sand oplysning og oplysning til det sande i kristen forstand identiske. Men da denne oplysning bunder i en helt anden kultur end den eskimoiske, og da evangeliets forkynner selv i al sin færd var et udtryk for hele en gammel nations bofaste kulturelle tradition, måtte han begå de „fejl“, som en eftertid på mærkelig urealistisk vis og med utidig bedrøvelsen har peget ud.

For Hans Egede var Törnârssuk og alt hans væsen identisk med djævelens og måtte bekæmpes. Alt, hvad der modarbejdede den sande oplysning, måtte dødes og udryddes, om nødvendigt ved tugt. Han havde påtaget sig denne opgave og kunne kun gennemføre den på sin måde, født som han var blandt Norges klipper og opdraget som han var i den ortodokse, lutherske kirke. Hans salmebog var Kingos, som hans tro på én gang var det gamle og det nye testamente.

Hans domme om adskilligt eskimoisk var til at begynde med præget af denne grundtanke. Men hans stedse søgende sind og voksende forståelse ændrede hans opfattelse af mangt og meget. Sammen med Jakob Severin, handelens leder 1734-49, søgte han at finde den form, hvorunder den materielle kultur i Vestgrønland led mindst skade ved den kristne åndskulturs indførelse.

Det kan se så ukompliceret ud for en overfladisk betragter dette „at indføre kristendommen“, som der står i vor barndoms historiebog. Den religiøse opfat-

Som ung var Grønlands apostel fremfarende, besjælet af en efter vores opfattelse enkel tankegang, let til grove talemåder og dito argumenter. Fast i sine krav og sine principper ville han gennemføre sit værk og gjorde det. Som lutheraner måtte han forlange, at det menneske, der ville døbes, skulle vide, hvad dåben betød.

Oplæringen i kristendommen måtte gå forud, så troens vished var til stede før dåben. Det er interessant nok akkurat det samme princip, der ligger til grund for den omtrent samtidig indførte konfirmation med den forberedelse, der gik forud for dåbsbekræftelsen. Hans Egede fastholdt sit krav i lang tid. Derfor varede det længe, før han kunne fremlægge dåbslister. Senere slækkede han vel noget på dette princip. Dette viser hans voksende tolerance. Et vidnesbyrd herom og om den selvransagelse, der kendetegnede Hans Egede, findes i et lille skrift, han udgav i 1737. Her står der at læse:

„Jeg ved ikke, om jeg ikke har handlet for caute, at jeg tildels havde nægtet dennem Daaben. Jeg tilstaar, at det ofte har fortrydt mig, at jeg haver døbt nogle, hos hvilke jeg dog siden ingen Alvorlighed i deres Saligheds Forarbejdelse har fornummet; men det har mere fortrydt mig, at jeg af Uvished om manges indvortes gode Tilstand for Gud har forholdt dem Daaben, og de dog siden ere bortdøde.“

„For caute“! - Det var dyrebart for Hans Egede selv, hvad han bragte. Forsigtigheden, varsomheden gjaldt det, han gav, men også dem, til hvem han bragte gaven. Han var tvunget til at sikre sig, at den enkelte forstod gavens værdi.

Undervisningsformen var også præget af det lutherske krav. Den skulle og måtte ske på modersmålet. Som den lutherske reformation kom til at betyde en opblomstring af de nationale sprog i Nordeuropa, således blev konsekvensen af missionen i Grønland en voldsom vækst for det vestgrønlandske sprog, i vore dage repræsenteret ved en stedse voksende, både verdslig og religiøs litteratur. Sproget er en virksom faktor i formidlingen af den kultur, der uvægerligt fulgte med missionen.

Dette er vel nok det mest paradoksale i hele grønlandsarbejdet: med held at bringe en bofast agerbrugskulturs religiøse opfattelse til et stærkt nomadiserende jæger- og fangerfolk. I 1905 blev den grønlandske mission til den grønlandske kirke.

Religiøs opfattelse og materiel kultur er fast forbundne elementer i ethvert folkeslags udvikling. Når man rokker ved den religiøse opfattelse, rører man ved en meget stærk kulturfaktor, specielt i mindre differentierede samfund, hvor religion og videnskab er ét og det samme. Når man rokker ved den verdensforklaring, et samfund støtter sin tilværelse på, tager man faktisk grunden bort under dette samfund. Og da den materielle kultur er knyttet fast til den religiøse verdensforklaring, berøres uvægerligt også den materielle kultur af „indgrebet“.

Det er derfor klart, at det eskimoiske samfund i Vestgrønland kom ind i en krise. Man mistede den traditionelle, tilvante verdensforklaring, fik den kristne tro i stedet for; men i kraft af dennes forudsætninger i det bofaste agerbrugssamfund måtte den også påvirke adskillige fundamentale, materielle kulturelementer. Dermed var krisen klar i det grønlandske samfund.

Hans Egede kom imidlertid ikke til et ganske uberørt folk. Hans samtid kendte vel den årlige handelsfart på de vestgrønlandske kyster, eftertiden har ikke i tilstrækkelig grad taget den med i sin vurdering af, hvad der skete efter 1721. Den vestgrønlandske materielle kultur havde allerede fået et grundskud. Til trods for alle de yderligere indgreb, som missionen og handelens virksomhed i sig selv afstedkom, ligger begge disse institutioners historiske betydning i, at det vestgrønlandske samfunds fortsatte eksistens blev sikret. Den planløse ødelæggelse, der i 1600-tallet var begyndt, blev bragt til standsning. Men derfor var det paradoksale i kulturarbejdet alligevel til stede.

Først den moderne tids erhvervsskifte tilnærmer det vestgrønlandske samfund til den samfundsform, der fostrede missionen og skabte Hans Egede og hans livsværk. Paradokset er ved et opløse sig, og samfundet *er på vej* til at falde i en mere naturlig balance.

Der fører en lige linje igennem årene fra hin oktoberdag i 1708 til dette efterår i 1958. Derfor et det et levende minde at erindre den 5. november 1758, hvor fakkelen, der blev tændt for 250 år siden, blev givet videre i dette kulturarbejdes endnu langt fra afsluttede, olympiske løb.